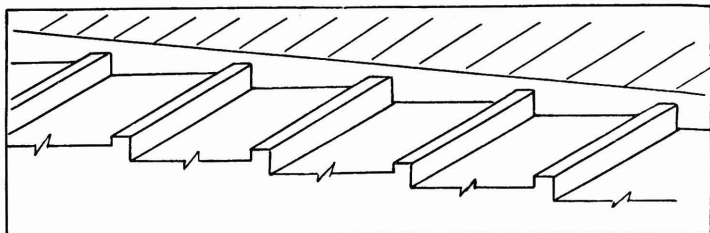


שרידי הדרך הרומית בכביש של מבוא-ביתר

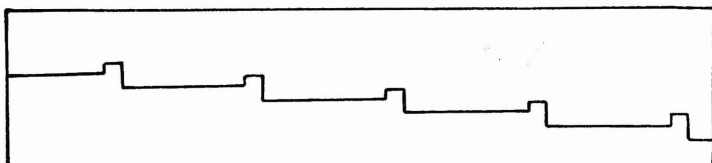
בשובנו מסיוור בתלי השפילה (ר' "ידיעות", שנה י"ט, עמ' 225), עלינו בדרך המוליכה מנתיב הל"ה (בית נתיף) אל מבוא-ביתר ובריכות שלמה. בנ. צ. 1530 1240 ו-1535 1241 לערך (מפה IX, קנה מידה 1:100.000) בדקנו מערכות של מדריגות חצובות בסלע, שהן, כנראה, קטעים משרידי הדרך הרומית שעברה שם¹. דרך זו מוליכה מירושלים דרך ביתר ונמשכת דרומה-מערבה עד עזה. מתוך שני הקטעים החצובים הללו מצטיין הקטע המערבי בכך, שהוא מהווה שורה רצופה אחת של מדריגות, שמסתיימת בשני קצותיה, ללא המשך ברור. לפיכך אפשר היה להעלות על הדעת, שאין מערכת מדריגות זו מהווה חלק של תוואי הדרך. ואכן מציאותו של בור חצוב במשטח שבראש המדריגות עוררה השערות שונות, כגון זו, שיש לפנינו מיתקן פולחני. אולם אפיו של קטע המדריגות המזרחי מחזק את ההשערה, ששני הקטעים כאחד אינם אלא שרידי הדרך, ואילו הבור החצוב אינו קשור כל עיקר למדריגות בשימושן הראשוני. הסימן המיוחד לקטע המזרחי הוא, שהמדריגות בו באות לא במקובץ, אלא במקוטע ובהפסקות, בהתאם לתנאי השטח, היינו, באותם חלקים של התוואי שהם מסולעים. לפי תיאורו של אלט מסתבר, שרוב שרידי הדרך הרומית נשמדו באיזור זה בשעת סלילת הכביש החדש, ועל כן אין באפשרותנו לקבל תמונה ברורה על הדרך הרומית בכללותה. קטעים אלה של מדריגות חצובות בסלע הן אפוא מן השרידים היחידים שנותרו, בעיקר הודות לסטייתו של הכביש החדש במטרים אחדים מן הדרך הרומית בכמה מקומות. הנחתנו, שמדריגות אלה הן קטעים מדרך זו ושימשו לה מסד, מתבססת על שתי עובדות: א. היותם בתוואי הדרך, ב. מתכונת החציבה המיוחדת, שמעוררת תמיהה.

המדריגות שטוחות למדי, ובקצה של כל אחד מהן יש בליטה כלפי מעלה, באופן שהמדריגה חסומה במעין מסגרת. (ראה ציורים 1, 2 ולוח כ, 2). מדריגות חצובות אלו הן, כאמור, בקטעים המסולעים של התוואי. הדעת נותנת, שהמעבר על הסלע היה לכאורה קל למדי, ואילו בקטעים המשובשים בטרשים היה המעבר קשה, כך ששטח זה היה טעון הכשרה מיוחדת, כדי שיהא ראוי לתחבורה. אולם מאחר שבקטעים המסולעים נחצבו מדריגות נשאלת השאלה: כיצד התנהלה התנועה עליהן, ובמיוחד לאור העובדה, שבקצה של כל אחת מהן היתה בליטה כלפי

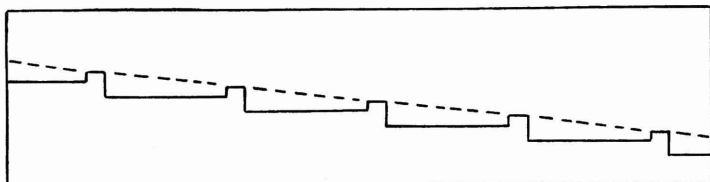
(1) מ. אבייונה, גיאוגרפיה היסטורית², ירושלים תשי"א, עמ' 84, 89 והערה מס' 1 שם עם ספרות מפורטת; א. אלט (1929) PJB 25, עמ' 19 ושם ספרות; הנ"ל (1927) PJB 23, עמ' 12. בתיאורים אלה וכן במפתו הגדולה של אבייונה מסומנת תחנת דרכים בח' אל-חאן במעלה הדרך למזרח.



ציור 1. ציור סכמטי של המדרגות



ציור 2. חתך של המדרגות



ציור 3. חתך המדרגות. שחזור המילוי

מעלה. אמנם סוסים יכלו להלך על גבי המדריגות, אבל אין להעלות על הדעת תנועת כלירכב. יש אפוא מקום לסברה, שבחלקים המשובשים בטרשים, שהם רובו של השטח, מילאו ויישרו את פני הקרקע, לפני הריצוף, באבנים גדולות, ואילו הסלע החלק היה מסוכן מדי למעבר בצורתו הטבעית; מאידך בלי סיתות מתאים אי־אפשר היה להכשירו למעבר בטוח או לרצפו. מדריגות אלה, שאינן אלא תבניות משוקעות בתוך האבן, הנמצאות בשיפוע זו מעל זו, שימשו, כנראה, מקום מילוי לריצוף או לבסיס הריצוף, שעליו סמכו יותר מאשר על הסלע הבלתי מעובד.

קוהל²), שעסק במחקר הטכניקה של סלילת הדרכים הרומיות, עמד על תופעה זאת של חציבת מדריגות, ואף הזכיר את קיומן בדרך המתוארת למעלה, אם כי לא פירט את מקומן ולא הצביע על תכונותיהן המיוחדות. לדעתו, לא מילאו את המדריגות:

2) קוהל C. Kuhl, PJB 24 (1928), pp. 113 ff, 136—137 (2) ר' דוגמה בכביש

יריחו בלוח 2 תמונה 3.

ומאחר שהתנועה בהן היתה קשה, שימשו הדרכים, שבהן היה צורך בהתקנת מדריגות בגלל קשיי השטח, כדרכים משניות בלבד. השקפה זו אינה נראית לי משני טעמים:

א. אין הבחנתו של קוהל מציעה הסבר כלשהו למתכונת המיוחדת של המדריגות בעלות השוליים הבולטים;

ב. מספר הדרכים הרומיות, שהן ממעלה ראשונה, על פי הגדרתו של קוהל יצטמצם. לעומת זה יש לזכור, שסלילתן של הדרכים שימשה לרומאים לשיפור התנועה בדרכים קיימות וחדשות, וקשה להעלות על הדעת, שטרחו בסלילת דרך והשאירוה פגומה מבחינת כושר התנועה של כלי רכב. במיוחד יש לציין, שבלי ספק היתה דרך זו — בתקופת סלילתה — מן החשובות ביותר.

ז. קלאי-קליינמן

על החפירות במצר

העונה הראשונה של החפירות באתר העתיק בקיבוץ מצר נפתחה בסוף ספטמבר 1956 ונמשכה כחודש ימים. לאחר שנתגלו בשטח המשק שרידים של יישוב גדול מהתקופה הכלקוליתית, שהלך ונחרב לרגל פעולות בנייה דחופות, החליט אנף העתיקות לגשת לחפירות. מטעמו הורכבה משלחת לביצוע המשימה, בראשותו של הח"מ, שנעזר ע"י גב' ש. ברקאי וה"ה ר. גופנא, י. כצנשטיין, וב. ברוקנר. מר מושקוביץ שרטט את התכנית; גב' לוינגר ציירה את כלי החרס; ומר ג. רוזנבאום עסק בצילום. ה"ה יהודה רות ויואש, מהמדור לידיעת הארץ של הקיבוץ הארצי, ומר גרשון, מקיבוץ מצר, השתתפו בהתנדבות בעבודה המשלחת במשך שבועיים.

האתר, ששטחו הוא כחמישה דונם, נמצא על גבעה מסולעת, המכוסה בחלקה שכבת קרקע בעומק מועט. בראש הגבעה נחפרו שלושה שטחים קרובים זה לזה A.B.C., ולפי תוצאות החפירות נוכל לשחזר את תולדות היישוב במקום. שרידי הבנייה הראשונים נמצאו בשכבה הנמוכה ביותר (3), שנחפרה על פני שטח מצומצם בלבד. תושבי המקום הקימו מבנים אלה על-פני סלע, שיושר לעתים בעזרת מילוי של אבנים קטנות. בתקופה מאוחרת יותר נבנו כאן בתים מלבניים בעלי קירות מתעגלים. בתים דומים הוקמו ביישוב זה גם בתקופה שלאחריה. אורך אחד החדרים היה כ-8.5 מ', רחבו — כ-4 מ', והוא הותקן מאבני גוויל, שנשתמרו לעתים בגובה של 3—4 נדבכים. משנהרס היישוב האחרון בשטח זה, או נעזב מתושביו, כוסו המבנים בשכבה עבה של אבני גוויל בגודל שונה; וכך נוצר מעין גלעד, שצורתו מגלגלה ושגבהו במרכזו מגיע למטר וחצי בקירוב. אין אנו יודעים מה היה תפקידו של מבנה זה, אך מכל מקום ברור, שהוא מאוחר למבנים של השכבה העליונה.